

I

Vetar nosi i rasipa oblake, skuplja ih u velike gomile, razvlači ih u široke ljubičaste terase i tanka, providna, vlakna, o- pet ih rastura, slaže ih u spratove, meša sa svetlošću, i ponovo ih razvlači po sasvim plavom nebu. Andrija Koviļjac ga- ži žuto lišće pod kestenovima na asfaltu, korača polako, vetar mu naduvava široke pantalone, baca mu kosu na oči, vetar nemiran i brz, predznak tamnih kiša i du- gog sedenja kraj prozora iza koga se sivi mokr i kratak dan. Ali danas je nebo vedro, puno nemirnog snega i perja, pu- no visokih prozora, krovova, dimnjaka i drveća, i Andrija Koviļjac nosi u praznim džepovima svoje čiste, pažljivo oprane ru- ke, čuti i korača, nemarno gazi hrpe po- žutelo lišća, mimoiilazi se sa ljudima i že- nama i misli o tome kako nikome od njih ne zna imena, kako ništa nemaju ni oni od njega, ni on od njih, i kako su dobro zaštićeni jedni od drugih tim svojim ve- prestimivim čutanjem. U rukama oseća i nosi sve jutranje dotire: hladak i sluz- zav dodir sapuna, nagli i hladni dodir vo- de iz male česme u kupatilu, dodir dve mokre ruke u mirisnom i penušavom ob- laku sapunice, topal, rapav i čist dodir peškira, tvrdu i strogu hladnoću kvake na vratima od ostave, dodire noža i viljuške, vruć dodir šolje sa mlekom, na jagodicama prstiju oseća suvi i rapav dodir sveže od- štampanih novina; na maljavim i tankim zglavkovima beo i krut dodir uštrikanih manžaneta, među prstima glatko i tamno milovanje keštena, i sada ovaj nemirni dodir vetra, dodir vedrog jesenjeg dana koji sav blista u peni i zlatu i reskom plamenu. Svi ti dodiri skupljaju se u ne- što čvrsto, jasno i pouzdano, slažu se i skupljaju u sigurnu predistoriju današnje njegove šetnje, i od tih jasnih dotira, ko- ji ne varaju, Andrija Koviļjac oseća u ru- kama i koračima pouzdanu i udobnu si- gurnost.

Pred Andrijom korača jedna mlada že- na, sa podignutom kosom koja otkriva dug i topao vrat, i sve celog sebe, sav svoj mozak i sve ostalo, nosi u nemirnim vrhovima prstiju, koji razmišljaju, razla- žu, detaljišu i beskrajno produžavaju za- mišljeni dodir tog vrata obraslog ostaci- ma uvis začesane kose. Žena korača po- lako i pažljivo, celo joj je telo uigrano, i svaki njen deo disciplinovano izvršava svoju preciznu ulogu u ritualu tog lagan- og i nemirnog koračanja. Andrija gleda tu smelo istaknutu i opasnu pokretljivu lini- ju tog toplog ženskog tela koje korača ispred njega, gleda kako se plava zateg- nutost haljine pomera sa jedne krupne obline na drugu, gleda beo i nag lakat ko- ji uz telo steže sivu kožnu tašnu, gleda te duge i sigurne noge u prozirnim svilenim čarapama i beskrajno se udubljuje u ni- hovu belinu i čistotu. Ništa više ne prima Andrija Koviļjac u taj trenutak. Sav je usredsređen na tu svoju trenutnu poveza- nost za ovu ženu, oko njih je zatvoren čvrst neprobojan oklop koji ništa ne dopire. Da, još prima onu ljubičastu mrlju koju je jutros video na prozoru ku- će sa druge strane dvorišta: ljubičaste ženske gađice obešene na konopac, provide- ne i lake, mokre, obrubljene nežnom čip- kom. Tim poverljivim detaljem dopunjava Andrija svoj sadašnji doživljaj, pustolov- ina postaje stvarnija i bliža, i više on ne ide za tom ženom već ona korača ispred njega, namerno, nemirno, kao sa- veznik. Ona razume tog čoveka iza sebe, i sama uživa u tim rukama koje se znoje u džepovima goreći od dodira njenog rublja, njene kose, njene pre pola sata okupane kože. Andrija zna za to njeno imaginarno saučestništvo, i već je siguran da ona odmah zna ono što njemu tako naglo i slatko sine kroz glavu i kroz prste.

Žena je skrenula za drugi ugao i za- vonila pred jednim vratima. Unela je u visoku sivu zgradu celo svoje telo, dugo kupano, dugo i pažljivo oblačeno u pro- brane, lepe i skupe ženske krpice. Andrija nastavlja svoj put, uzbuđen, rado- stan, srećan što se sad može uživati u nešto drugo: jedna večnost je prošla, do- lazi druga, sa novim mogućnostima i obe- ćanjima. Andrija ulazi u mali bife, seda za sto u uglu, okrenut prema prozoru. Tamo iza velikog stakla belista vetrovito neželjno pomodne, lujlja se žuta i pegava krošnja jednog keštena, prolaze nedeljni šetači, siva ispeglana odelja, lepo začes- ljane punde, krvatave sa mesinganim ili platiniskim iglama, plave, sive i crvene boje haljina, veliko i živo šarenilo, život, glasovi, i sve se to kreće odjednom u svim pravcima, i sve se to završava raz- ličito, u osnovi uvek isto, sa redovnim i pravilnim smenjivanjima sreće i nesreće, uspeha i poraza. Andrija spušta ruke na sto. Dve čiste, mirne, mudre, bogate ru- ke, sa crnim zagladelim maljama na nadlani. Iz malo poabanih i iskrsanih rukava njegovog kaputa vire dve krute, bele manžetne, nemarno izvučene više nego obično. I u toj belini i čistoti An- drija oseća neku sigurnost, nešto strogo i neprikosnovano, nešto što ga čisti i u- ovo zaustavlja ovog čelavog šetačijka u

plavom izgužvanom trenčkotu da ga zam- noli za mesto za stolom. Kelnerica u crnoj satenskoj haljini i beoj kećelji, sa ubrskom preko ruke, donosi na mokrom metalnom poslužavniku njegovu duplju kdekovaču. Zlatna tečnost se smiruje u- čaši, i sve se izjednačava sa njenom mir- nom i zlatnom horizontalom površinom. Sve je smireno i ravno, sve je podeljeno i izmereno tom horizontalom. Njen oštri i snažni ukus u ustima, a zatim poznata toplota u crevima i želucu. Andrija za- dovoljno coku jezikom, pažljivo da se ne čuje; otpi još jedan dug, spor gutljaj: opet produžavanje jednog trenutka, razla- ganje, analiza, sistematsko uživanje u toplom dodiru alkohola, u dodiru mok- rog stakla tek oprane čaše, u dodiriva- nju grubog kafanskog čaršava sa plavim i belim, vinom pofekanim, kvadratima.

Četiri i trideset. Andrija Koviļjac pro- lazi kroz gužvu pred bioskopom. Vojnici, đaci, kućne pomoćnice, đandije, studenti, šegrti, dica sa svojim toticama, komplet- ni publika popovanih i podeljenih svet- stavi, prodavci semenki, sve se to meša i guši pod ovim žutim kestenima, pred ovim plakatским kinematografskim sa- kramentima, sve željno gleda u slike svojih celuloidnih bogova, sve to očekuje pustolovine u brzom vrtlogu plave kose i dima, pucnjeva i poljubaca, sve u ovoj crkvi zadovoljava svoje nagone i želje za pravdom, seksom i hrabrošću. Oni će po- sle produžiti ta dva sata plaćenog uživa- nja, razlagače, u svojim plesnivim pos- teljama, celu predstavu, uživaje siste- matski u svakom detalju, i to analitičko retrospektivno uživanje, koregirano pre- ma sebi, vulgarizirano i idealizovano u isti mah, biće jedina prava projekcija tih ljudi. Andrija zastaje, razgoličeno, razli- veno i bujno telo Belinde Li mami ga da se uvuče u mrak, u udobnu bioskopsku fotelju, da pod onim belim tankom svet- losti što izmahn zbijenih i znojavih glava leži od projektoru do ekrana, lebdi i jedna traka bele nevidljive svetlosti kroz koju se na bioskopski ekran projektuje iz- gladnela duša Andrije Koviļjaca. Ali nje- ga plaši šegrtska galama iz prvih redova, plaši ga otrežnjavajuća škripa stolica, plaši ga paljenje svetlosti i izlazak u prazan mrak ulice, kroz gužvu, guranje i neveselo smeh. Andrija spasava svoje svečano nedeljno raspoloženje gledajući krupne grudi služavki, osvrćući se za tankim toplim telima okupanih gimnastički- nja, gazeći opet, sigurno i ravnomerno, žuto lišće pod kestenima na asfaltu.

Nad Ušćem je nebo još veće i vedrije, vetar nad širokim rekama rastura i sku- plja krpice i perje oblaka, dole u prista- ništu dime se brodovi, prodromu zvonit tramvaj niz padinu koja se spušta ka obali, Andrija se naslanja na gvozdeno ogradu, naginje se kao da glavu gura još dublje u daljinu, gleda veliko platno ne- ba ispred sebe, dve velike trombe vode, gomile izrovane crvene zemlje na drugoj obali, mokre mrlje beline i plavetnila, i srećan je što se njegov pobedički dan završava tako velikom i tako širokom panoramom, tako velikim rekama i tako ogromnim vetrom. Gleda Andrija Ko- viļjac taj vetroviti i veliki prostor ispred sebe i oseća da se između njega i tog pro- stora uspostavlja jedna subdinska veza; sav život sada je to njegovo pažljivo gle- danje u taj ogromni vazduh, u te prisne daljine i visine, u te glomazne, umorne, velike vode. To je opet jedan jedini tre- tnutak, i Andrija se osvlači njega, zbija se sav u taj jedan, usamljen, otkajuci ča- sovnik, srećan i siguran, sam u toj svo- joi večnosti van koje nema ničega. Ruka uživa u hladnom i tvrdom dodiru gvo- zdeno ograde, noge se celim stopalima oslanjaju na sigurnu, poslušnu stazu, i sve to traje beskrajno dugo, dok se oblaci nad rekama ne pretvore u naslage zlata, u pruge zlata, uglja i pepela, sve dok se Andrija Koviļjac ne zasiti i od- lepi se od ograde, i krene, polako i si- gurno, prema svojoj sobi na drugom kra- ju grada. Tamo ga čeka hladan dodir kvake, hladak i sluzav dodir sapuna, nagli i hladni dodir vode koja široke iz- pokvarene česme u kupatilu, vruć dodir šolje sa mlekom, krst dodir električnog prekidača, i najzad čisto milovanje hlad- nio, tek speglanih krevetskih čaršava. Sve pouzdano i sigurno, sve na svome mestu, sve bez nesigurnih pokušaja, za- tvoreno u sebe, zaštićeno svojim čuta- njem, neprikosnovano, proračunato, do- bro čuvano. I one mokre, ljubičaste že- nske gađice obešene na prozoru preko pu- ta, posute injem, i ova žena sa kosom koju, nad rekama, raznosi vetar, sve to prima samo onoliko koliko je sigurno, samo do one granice koja čuva Andriju Koviļjaca od nezgoda i nesreća.

II

Tri godine je Andrija Koviļjac radio da bi mogao kupiti ovo vetrovito pot- krovlje u kome sada sedi, ovaj zvučni krov nad glavom, ovo ostrvo nad četv- ritim spratom jedne kuće, u Topolskoj uli- ci, ovu kuću sa lavabom i WC-om i dva prozora koja gledaju u oljuštena nalija- ka sa druge strane dvorišta. Reducirao

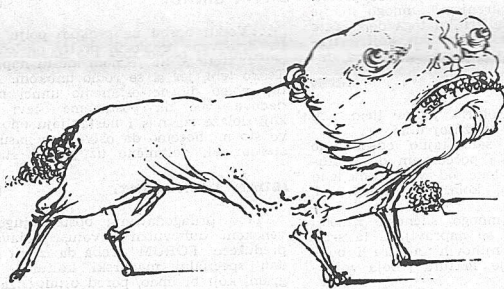
je sva svoja poznanstva, sav svoj život, i sve što je bio i živeo zgusnuo se u opu- ru, čvrstu, objojno grudvu stalnog otpo- ra. Sada sedi u toj zaključanoj sobi i sav se predaje slušanju duge monotone kiše koja prigušeno dobošari po krovu i pro- zorskim staklima. Sluša celom kožom, sluša kosom, sluša svojim mirnim na- pregnutim rukama koje nepomično leže na tvrdoj i hladnoj ploči pisaćeg stola. Sa kišom u sobi ulazi rami sumrak, i sve miriše na mokre ulične svetiljke, na šu- štanje kišnih manifa, na bljesak farova što za trenutak osvetle gvozdeno ograu- u, ulicu, mračno drveće u dvorištima, tamne kaplje i kose brze snopove vodu- nih strelaca. U sobi se širi progusana tamna toplina, svet plamen, mrak, miris mokrih ulica i neka mutna, tamna topli- ta nepoznate slobode koja koči prste na nogama kao nepoznat milovanje. Andri- ja oseća nadražljivost, razbludnost, rafi- niranu seksualnost ovog mokrog mraka i ove sumračne tišine koja miriše na mentol i sneg. Sklapa oči da bi sve to mogao čuti dublje i jasnije, opruža noge i ruke, duboko zabacuje glavu, i celu ovo vlačnu noć, i kišu, i sav ovaj mokri grad, i brda, i reke, i rovove obrasle travom, i bojišta starih ratova, i vozove koji gr- meći preleću preko mostova nad nara- slim rekama, i talase mora, i stari seoski put izbrzdan točkovima volujskih kola, celu ovo noć zajedno sa njenim nebom i mrazom i svim njenim kišama i zemlja- ma, skuplja u jednu jedinu ženu, oseća je na svojoj koži kao pritisak vetra, kao nešto zgusnuto i razliveno, nešto u šta se dugo propada, sa prazninom u trbu- hu, i u čemu se potpuno gubi i beskrajno rasplinjava. I to svoje uživanje Andrija razlaže, produžava, iscrpljuje, analizira, proizvoljno brka hronologiju, premešta događaje u vremenu onako kako mu se sviđa, onako kako mu planu u mašti, ula- zi u sve moguće posledice i živi ih od kraja, bogato i precizno, i tako živi taj svoj gusti nevidljivi život koji miriše na stare kiše, na mrak i ženski znoj.

Uvek zamišlja dolazak te žene bez gla- sa i imena. Često žeta ulicama da bi je sreo na nekom ulju, da bi prišli bez reči jedno drugom, pogledali se, i bez ikakvog objašnjavanja i prepoznavanja, približeni

krvlju pre dvadeset šest i dvadeset se- dam godina, dva golo ljudska tela upu- čena jedno na drugo, potrebna jedno drugom, prepuštena slobodi svoje samo- će, svom subjektivnom moralu, svom oslobođenom shvatanju ljubavi, van sve- ga što uslovljava i ograničava, ljudi van vremena i zakona, ljudi u vremenu noći, koje je vreme bilo koje godine i bilo ko- jег sveta. Beli se, sada, razgoličeni trbuh ove dvadesetsedmogodišnje devojke, i pliva u mraku, vetru i kiši kao jedini sjač, kao golo ljudsko ostrvo, meso koje se ljubi i koje diše, meso drugog ljud- skog tela, blede i crvenkasto, znojavo, materijalno, najnesrećniji deo njenog tela. I nuka na naslonu gvozdenog kreveta, i još hiljade značajnih detalja, i njene oči kao nebo gledano kroz dvojedl okrenut naopako, i nešto zlatno u toj vlačnoj pom- rčini, u tom haosu i buri kasnog leta, u drveću koje šušti i stressa iz sebe ostat- ke kiše, i neka bezbednost i udobnost u tom potopu, i u toj odvojenosti od svih uslova i zahteva, u slobodi samoće i mraka.

Vuče se za Andrijom Koviļjcem mutni sjač tog golog ženskog trbuha, sa prvim naslagama gojaznosti, i svetli mu noćas u ovoj beogradskoj jesenjoj kiši, u ovom pustom potkrovlju, u ovoj samoći koja nepoznatim milovanjem koči prste na nogama. Samo jedna bleđa mrlja, koja diše, zagrejama sopstvenom krvlju, na- hranjena i zadovoljena, zaštićena zido- vima i burom.

Andrija Koviļjac erta prstom po stolu nevidljivo šare i besmislena slova. Oda- vno mu se nije dogodila nikačeva nepri- jatnost, odavno je već miran i bezbedan i dobro zaštićen. Bilo šta da se dogodi, on u sobi nevidljivo živi sve mogućnosti. Ali ona jedina ostvarena mogućnost, dragi moj, ona jedina ostvarena mogućnost od bezbroja drugih mogućnosti, jedina stvarnost, vredi li ona više od svih osta- lih, koje su ostale same tvoje tapljanje i pretpostavke? Vredi li ovo sistematsko iscrpljivanje sitnica, zvučka kiše, panora- me sunčevog zalaska, dodira i mirisa, ljubičastih mokrih ženskih gađica na ko- nopcu, šetnje kroz vetrovito nedeljno po- podne sa glatkim i tamnim kestenom u ruci, izmišljeno uživanje u udobnoj bez-

B. B.
1962.XI

kosmičkom snagom seksa i čiste ljudsko- sti, otišli u njegovo potkrovlje i goli utonu- li u njegov prijatan mrak. Verovao je u to nedokazano i neprovereno poveren- je, u tu fluidnu saglasnost, nadao se da će se sve to jednom ostvariti i potvrditi, i ovom jednom jedinom životu, ko zna kada i gde; možda u proleće, u sumrak, u onom malenom Petrovcu na Moru, kad vlačna svetlost prolećnog sumraka miri- še na more i zemlju, i bleđi, oblačni ogn- jevi, tragovi potonulog sunca u vlačnom primorskom nebu, bude u golim telima slab i bleđ sjač.

Budi ga dodir jedne knjige. Ruka, koja se u snu upustila u neki pustolovni po- kret, nastavlja pred njim, budnim, to svoje u snu započeto kretanje i spušta se na mrtvo telo knjige koja leži na sto- lu. Kiša se sad sliva niz tamnija stakla, sa još jakim šumom. Mrak u sobi je du- bji i hladniji. Andrija uključuje elek- tričnu grejalicu, sluša njeno kratko zu- janje, gleda kako se cevi pune crvenom toplom svetlošću, koja naglo greje i osvetljava. Ta svetlost ga podseća na za- japareno telo one učiteljice sa kojom je letovao u Biljurićama, pre tri godine. Pljuštala je lepa kiša leta na izmaku, i oni su ležali u njenoj sobi, pred otvore- nim prozorima, slobodni u tom ograde- nom i zaključanom prostoru, i udicali su mirise agava, trnja i čempresa koji su se peći do samih prozora. U mraku su svetlele njihove cigarete: slab sjač koji s mukom osvetljava njen razgoličeni slo- bodni trbuh, koji diše, probuđen vetrom što uleće kroz otvorene prozore, leluja- jući zavese kao, ko zna odakle osvetljen, dim. Sloboda noći, sloboda samoće, slo- boda golih i bestidnih spofova, ovde na domaću mora, u ovoj sobi koja se puni vetrom i mirisima koji se bude u kiši. Saglasnost i poverenje, bez mnogo reči, svadeni na ono što jesu. Disanje, gladno i duboko, golo ljudsko disanje pokrenuto

bednosti i čutanju, u sećanju na goli trbuh provincijske učiteljice koji je bio (bio) stvarnost i život, a koji je sada sa- mo bleđa svetla avur što pliva kroz mrak i kišu bure u Biljurićama? Pa i ta bura, kojom se krepisi, i ona je, eto, prošla, i jedna druga bura tres neke druge pro- zore i budi neki drugi razgoličeni trbuh koji ti više ne dodiruje, koji je van te- be, i kome ti nisi potreban jer si nevi- den i dalek i nepoznat! Nije li tvoj na- čin života isključenje života, životarenje, napuštanje borbe, nisu li ti od bezbroja mogućnosti izabrao najlakšu i najtežu i najgoru?

Jedan jedini život!

Ali ja sam prinuđen na to. Čutanje je moj sistem odbrane, sistem da se preži- vi, da se izbegnu razočaranja, sistem da se...

Andrija Koviļjac dokončava, po stoti put, ovaj razgovor sa samim sobom, po- sle koga je sve mučno i neprijatno, i ovaj robijaški monotoni šum jesenje ki- še, i bezbednost ove sobe, i ova sećanja i uspomena, i sjavevi svih golih ženskih trbušina, i šipke električne grejalice koje se brzo pune toplom crvenom svetlošću. Svi drugi načini su promašili, a ovaj ko- jim sada živi donosi mu najmanje poni- ženja.

Andrija ustaje, otvara zavesu, i gleda u tamna nalijača kuća. Ponegde gori neki prozor, iza malih vitražica, više se ne- žansi ljudi za stolom, za večerom, u po- kretu; iza ugašenih prozora Andrija sluši neko duboko spavanje, odmor, udove opuštene i razabacane pod toplim jorga- nima. U kuhinji se puši čorba od krom- pira, režu se krupni komadi hleba, otku- vava se veš u velikom garavom loncu, miče se neke nepoznate muke, vode se nečujni razgovori, događa se nešto iz- čega je on isključen, običan u svoju tam- nu mansardu, da guta svoje otpore, da se

lida koja spava

jeste uzaludna snaga noći u kojoj se ne sanja zatvorenih očiju u kojoj se ne sanja zauzdanom mladošću u kojoj se budan biva i budan postaje

Lida koja spava jeste neverovatan put akord istočnih klavira u zrenju stalnosti suština što žudi van uzanog tela da ima oko zatvorenog oka

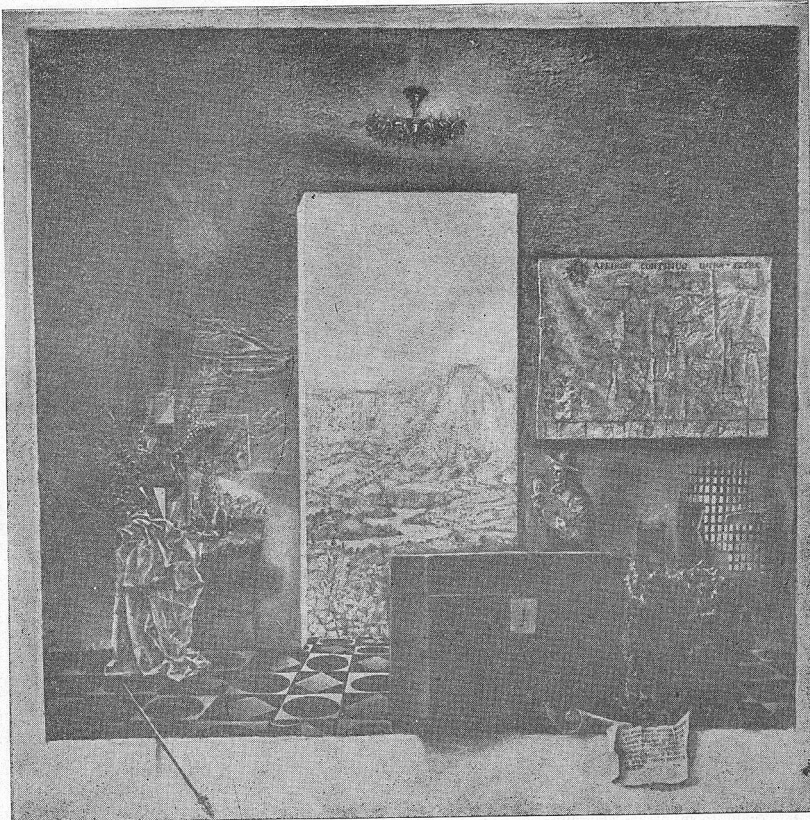
Lida koja spava i nije budućnost ona je pozadina bez koje se ne može tragika bele nesrazmere žeđi

*Lida spava
Lida ipak sanja
a stvari nestaju čudno se okreću*

ovaj uzaludan dan

ovaj pogrešan san ovaj uzaludan dan ne promaši uvek svoje obezглаvljeno značenje iako ja stojim a okolo prolazi ja tražim a okolo prolazi ja gledam a nešto prolazi

*odbacite san mada je kvalitet života zamislite lake žene ljude ptice i druge biljke zamislite ovo vreme puno sebe ovo vreme što neumorno zaluduje usporetnu gravitaciju ovo vreme medicinu budućih vremena šta tu može
moja prolazna moja prazna arterija blizine kad ja hodam (ja lutam)
ja hoću a nešto prolazi*

LEONID ŠEJKA soba na dohvatu vulkana

smanjuje u tvrdju otpornu bodlju koja ne lista i ne krvvari.

Sedam i deset, vreme da čutiš, vreme da budeš sam, vreme da premeravaš do sadnu sobu dugim umornim koracima, da držiš ruke na ledima, da gledaš kroz prozor, da rasejano prelitavaš davno proda čviliš i urlaš u ovoj tamnici koju si skupo platio, u ovom napuštenom zamku punom slepih miševa, praznih zidova i podruma, u ovoj vodenići na kraju sveta, na presahloj vodi, dok bled plamen lojanice osvetljava brašnjavu pačinu na pomećnim gredama, u ovoj baraci, u ovom sanduku sa krevetom i električnom grejalicom, i WC-om, i kupatilom, i malom bibliotekom, i bečadima, i sa ormarom i svim ostalim znacima njegove otpornosti i samoće.

Zavesa na prozoru pada iz njegovih ruku, kao velike zavesne na evropskim scenama devetnaestog veka, posle petog čina herojskih tragedija.

III

„Dragi prijatelju, pročitao sam prve dve glave vaše proze sa razumljivim interesovanjem. Vi i sami znate da moje interesovanje nije nimalo literarno, i ja vam neću govoriti o vašem stilu, rečniku, kompoziciji, itd., o svemu onome što vi svakako poznajete bolje od mene. U svemu tome što ste napisali na ovih nekoliko stranica, nesumnjivo sa strpljenjem kome vas je naučila poezija, u svemu tome ima nešto prijavno i nepošteno, bez obzira na to što su vaše pobude možda najpoštenije. Vi pokušavate da pišete o nekom drugom čoveku, hoćete da udete pod njegovu kožu, da se identifikujete sa njim, da mislite njegove misli, da trpite njegove bolove (o kakvoj to telepatiji trebalo bi da sanjate!), a da u isto vreme sačuvate svoju sopstvenu svest, jasnu i neumoljivu, i da svojim perom kao skalperom jurite po mom mozgu neku misao, ili detalj, ili zametak misli, koji ni meni samom nije dovoljno jasan. Konačno, koliko objektivnih činjenica znate o meni? Oko čega pletete mrežu svojih melodičnih rečenica, oko kakve to magle, i koji vas to razliko teraju da se tako bavite jednim čovekom, pogotovu čovekom koji svaki dođer odbija, čovekom koji, kao ja, nema pouzdanja u svoje prijatelje, niti u bilo kakvu trajnost bilo čega? Šta vas navodi na taj vaš pipavi detektivsko-psihonanalitički trud, ko vas goni da mojom rukom milujete razgolićeni trbuh te famozne učiteljice one noći u Biljuricama, da mojim usnama ispijate moju duplu klekovaču u onom malom beogradskom bifeu, šta vas to tera da gledate one mokre ljubice gaćice preko puta mog prozora, posute injem?

Kao što vidite, ja imam puno razloga da se branim od vas i vaših namera, kao što imam puno razloga da živim ovačako kako živim.

Međutim, i pored toga što imam razloga da vas ne pošujem, što vaš spisateljski posao smatram nečovečnim, neću se braniti od vas, neću od vas tražiti da odustanete od svega posla koji vam, verovatno, pruža mnogo teškoća u kojima uživajte. Hteo bih samo jedno pitanje da vam postavim: šta hoćete da postignete svojom knjigom? Da me izvučete iz zidova moje samoće, iz mog prividnog života, da me podsetite na moj pol, na moju krv, na moj mozak, na moje dužnosti, na moju borbu, da me uvučete u metez primorskih trgova, u haos saobraćaja, u lavirinte ljudskih odnosa, u borbe koje će biti izgubljene i bez mene? Hoćete li da zapalite u meni neku kosmičku česticu, da probudite moju savest i moju gladi? Vi, kao što vidim, opisujete moje nevolje, pomišljate li, međutim, na neke kojima bih bio izložen kada; bih razvalio vrata svoje mansarde i bacio se u svet, i ponovo preživio sve što sam već preživio? Ili želite mene da iskoristite kao primer i pouku drugima? Ako želite meni da pomognete, budite mi prijatelj. Meni je potreban prijatelj, onakav kakav ja mogu da budem drugom čoveku, a ne literatura, tako filantropska a bestidna, i tako bezobzima. Ako želite da pomognete drugima, budite tim drugima prijatelj, saborac, ljubavnik, ratni drug, muž, šta god hoćete, ali budite u čistim ljudskim odnosima sa njima. Ukoliko je to uopšte moguće.

Ja sam izabrao svoj način života (bilo sam prinuđen da ga izaberem, i ne možete mi reći da nisam isprobao sve načine, sve drugačije odnose sa ljudima); mislim da je teško biti prijatelj. A život je za mene značio i prijateljstvo, saglasnost, ljudskost sa ljudima. Zatvorio sam se u svoja maštanja, i imam već puno uspomena iz onoga što se dogodilo samo u mom mozgu. Kakvu prednost imaju vaše uspomene iz stvarnosti prema mojim zamišljenim uspomena? I jedno i drugo je dim i pepeo, nekoliko krhotina u ništavilu, crni trag vatre na kamenu, zardala ukosnica i perče zemičke na pesku. Ono što je prošlo i ono čega nije bilo ravnopravno su ništa pred sadašnjim trenutkom. Ne slažete se? Da, ono što je stvarno bilo, i prošlo, ostavija nekakav trag: grob, staro pismo, požutele fotografije, ordenje, sazidana kuća, železnička pruga, opštinska arhiva. Da, razumem: pitanje sadašnjeg trenutka. Život je pitanje sadašnjeg trenutka. Šta je njegov sadržaj, bez obzira na sutra, bez obzira na trajnost, na presude, itd.?

Pa, evom vam: moj sadržaj je spojnostvo. Sedim ovde u Topčideru, za okruglim drvenim stolom, na klupi koja se

oko njega obavija u nepotpunom polukrugu. Nekoliko mirnih borova predamnom, paviljoni i klupe u čijim su drvenim zidovima i naslonima urezana imena, datumi, inicijali, sasvim požuteli platan i kesteni, široki i kosi zraci sunca što zahvataju to prazno granje i još malo zлата u njemu, zemlja pokrivena lišćem, svetlošću krugovi ispod svakog drveta; mir, kao nikada pre, kao nigde pre, u ovim ljubicastim jesenjim odevama zemlje, zrelosti i mir, nešto što se telesno taloži u meni i nalazi svoj red, svoj praznik, svoju tišinu; brzo nestajanje sunca, ali dan još traje. Dve stare dame, pod jesenjim šeširima, u ovom taložnju pod jesenjim lišćem, jedna tužna lišća, svetlosti, zemlje, tela, jedina tužna zrelost. Sve je veliki zagrljaj, i ovi mirni široki krugovi ptica u nebu, i blagi zamasi krila, i sunce čija se pruga brzo pomera ka ivici stola, a ničim to ne uspevam da je zadržim.

Jedan čovek u plavom kombinezonu, sa džakom na ledima. Dim sa topčiderske železničke stanice. Žene koje skupljaju suvo opalo granje. I više nikakav pokret, nikakav dah, nikakav strah, potpuna saglasnost u svemu, i nikad ništa video ni doživio tako mirno, i nikad ništa čuo tako jasno, izrezano u vazduhu, u ćutanju, kao u ovom danu koji je skrčen brdom na zapadu.

Godinama je u meni sazrevao ovaj dan. I dok me sada obliva žuto, pozno sunce, i vetar leprša papirima na ovom drvenom stolu, papirima koje sam prilično kamenjem, sazajem da tako sazrevao zelenkastu haljinu jedne mlade devojkice dok smo šetali duž jedne vojvođanske železničke pruge, kroz prvu garuž suttona, kroz poslednje zlato jeseni, pored telegrafskih stubova koji su seklili i premeravali taj crni beskraj crne zemlje, pustih polja i otvorenog neba. Duboki tragovi točkova bili su zatrpani lišćem i putevi su se gubili u zlatnoj i garavoj perspektivi, pored crne zemlje zgnječene nagorelim železničkim prugovima, putevi utabani, stvoreni jedino udarcima bosih tabana, opanaka, cokula, ljudskih nogu, i prolascima večernjih stada. Sad dopire taj dan i do ovog časa, potpuniji i zretliji i dublji nego što je bio, nego što je ikada mogao biti. Sve se sleglo u vreme, sve se nataložilo i zgusnulo, ustajalo se na liniji jedne jasnije i sigurnije vrednosti. Sve minule jeseni u ovoj sada jeseni, sve ljubavi u ovim sada usnama, sva mora u ovoj kapi koja se sama izdvaja iz nebitnih voda i teče svoj tok. Gorčina cigarete koju pušim do nokata, cigareta kroz koju usisavam oce oblačni zapad, ovaj vetar, ovaj poslednji mir,

kad svaka kost leže u svoj zglob, svaka poluga na svoj oslonac, svaki san u svoju noć, svaki poljubac na prave usne, kad se svaka posledica jasno spaja sa svojim razlogom, ovaj jasni predmet sa svojom rukom koja ga hvata, javjacija čistih zvezda između dva ista sunca, nad dotrajalom suvom travom ravnice.

Ali šta sam to naročito, šta sam to presudno i sudbonosno saznao danas, može li se to opipati nekom vidljivom misliju, može li se definisati i napisati? Eto, ostaju samo deskriptivne i analogije, pučka batrganja da se iskustvo inteligencije kože prenese u inteligenciju mozga, da se sve što se već reklo kaže danas definitivno, da se ta apsolutna kohezija proklamuje ovom svetu punom zidova; kineski zid, berlinski zid, zid između tvoje i moje sobe, između tvoje i moje psihologije, svuda samo zidovi koji sprečavaju naše moguće sporazume, naše ljudske relacije, naše odnose. Samo puklo batrganje, samo duga i spora borba, samo svi razbijakči alati polomljeni i otupeli, samo ovaj vetrovitiji jesenji topčiderski dan sa svojom zrelost i tužnom mudrošću, sa svojom idejom identifikacije, humanosti i saglasnosti, samo ta sentimentalna nada, i ništa, opet krto i suvo lišće, u svim oblicima nemira, nevera u sve pred ovim zidovima. Ja bar izmišljam zidove koji me štite, a koji ne pritiskaju ni vašu ni tuđa leđa.

Ovaj dan, ovaj peti novembar; godinama pripreman dan, rasplinjava se bez znaka i traga, razlaže se na uspomene i opseme, na promakle mogućnosti, i ostaje samo to što jeste i što samo i može da bude: vetar, malo hladnog sunca u opustošenom drveću, utisak od nekog sećanja (čak ne ni sećanje samo!), blago kucanje u vrhovima prstiju, i da se pu-zavicom, oljušten i trošan, i ova već hladna ruka što piše sve teže. Dan od čega simbolično ostaje samo nekoliko svetlih mrlja na nebu, nekoliko užarenih mrlja oblaka, kao kapi rastopljenog bakra, i to je, najzad, sve. Sutra će ovaj dan biti prošlost kao da ga nije ni bilo.

Nadam se da će vam ove moje rečenice kazati nešto o mojim razlozima i zadovoljstvima i o mogućnostima mog ćutanja i moje samoće. Ne želim da sprečavam, konačno, vašu radozalnost, ali bih htio da vam nagovestim teškoću u koje se upuštate. Drugi čovek kao druga planeta, velika zvezdana noć između nas, nedokrajnje putevi, zid među nama koji sve zaustavlja, zid kroz koji prolazi samo vreme, podjednako pravdom prema vama i prema meni, vreme kao jedina pravda. Tačka u vremenu u kojoj će vaše borbe i moja ćutanja imati iste dimenzije i istu vrednost. Zapravo sam samo to htio i da vam kažem.

Vaš Andrija Koviljac.”